

Sohasem volt senki, akire kevésbé illet volna az a szó, hogy „levert”, mint én. A barátaim, akik valamivel többet megsejtenek az életmunkámból és annak szüntelen haladásáról, azt mondják rólam, hogy ha a legbaldogabb ember nem is vagyok, de hogy a legbátrabb, az bizonyos. Nagyobb terhet is cipelek, mint az egészségemet és lám, azt is győzöm. Egyébként igen pompás színben vagyok, az izmaim a szakadatlan gyaloglástól olyanok, mint egy katonáé, gyomor és alsótest rendben vannak. Az idegrendszerem az örületes munkához képest, amit teljesítenie kell, igazán mesés és nem győzöm bámulni, nagyon finom és nagyon erős: még a sok tartós és súlyos szenvedés se ártott meg neki lényegesen, se a nem célszerű foglalkozás, se a hibásnál-hibásabb kezelések, sőt ebben az évben megerősödött és neki köszönhetem, hogy megalkottam a legbátrabb, a legfőlségesebb és legértelmesebb könyvek egyikét, amit emberi agy és emberi szív valaha alkotott. Ha Recoaroban elpusztítottam volna magamat, akkor is csak egy hajthatatlan és nagyon tisztánlátó ember halt volna meg, nem olyan, aki kétségbeesett. Az én agybajomat igen nehéz megítélni és ami a szükséges tudományos anyagot illeti, hát abban, azt hiszem egy orvos se mérkőzhetik velem. [...] Mindenáron a magam orvosa akarok lenni most már és meglátjátok, hogy jó orvos voltam – és nemcsak magamnak használtam vele. – De azért bizonyos, hogy még hosszú, igen hosszú, keserves idő vár rám; ne türelmetlenkedjétek, igazán kérlek! Az én türelmemet az jobban emészti, mint maga a szenvedés, mert azt látom belőle, hogy a legközelebbi rokonaim nem hisznek bennem.

Ha valaki úgy titokban elnézné, hogy egyeztetem össze az egészségem szempontját a nagy feladatom érdekével, hát az bizony nem csekély tisztelettel tekintene rám. Nemcsak bátran élek, hanem igen-igen okosan is, amiben nagy orvosi tudás, szakadatlan megfigyelés és kutatás támogat.

Kérlek, ne értsetek félre. Egész lelkével a tietek,
fiatok és testvéretek

Írjatok jó levelet nekem ide a magasba, ahol az emberiség jövőjét fontolgatom és ne törődjünk holmi apró személyes bajjal és gonddal.

(Részlet Nietzsche édesanyjának írt leveléből, 1881 július)

Molnár Attila

EGY MARKOLAT FOLYTATÁSA* avagy az elvontság trombózisa

Mi a hagyomány? Felsőbbrendű tekintély, amelynek nem azért engedelmessé válnánk, mert a számunkra *hasznosat* parancsolja ránk, hanem azért, mert *parancsol*.

Friedrich Nietzsche

Ne ölj! – ez áll valahol egy repedezett, ügyetlenül csiszolt kövön, amelyet nem lehet továbblapozni, mint ahogy az unalmas vagy érthetetlen szövegekkel szoktunk elbánni. Lekaparni sem érdemes. Talán nem is lehet. Ez az első nyomda: kőtábla – mesterpéldánnyal, melynek alapján azóta is készülnek friss, ropogós, vadonatúj neurózisok. Előreláthatatlan példányszámban! Talán az egyetlen Szabad nyomda, amennyiben a szabadság rokonítható a naiv tiltás korlátlanásával, mely önhiúságában tanításnak adja ki magát. Igen: naiv, legalább annyira, mint az a kijelentés, hogy „én nem hagyom magam manipulálni”. Mégis, tartalma ellenére, késszúrásaként vérzi be a történelmet. A legnagyobb belső vérzés! Az őshordákban a freudi tekintélyszemélyt külső valóságként függesztette fel irritáló létéből az „önmegvalósító”. A humanista rafinéria eredményeképpen interiorizálódik ez a véres ütközet: ne tárgyi valóságában nyírd ki az alanyt, hanem alanyi valóságodból iktasd ki a tekintély-személyt (mint tárgyat). Innen, ebből az igyekezetből lett belső vérzéssé minden virtus. S a bőrfelszínen megjelenő „elszíneződések”, véraláfutások így váltak kultúrákká, alkotásokká, technikává és mindenné, amit csak akarsz (vagy amit Freud akar?).” ...Bizonyára Max Scheler volt az első, aki úgy látta, hogy az európai kultúra neurózisa a metafizikai problémáknak a vallás és a tudomány segítségével történő elfojtásából ered. Még azzal az ötlettel is előállt, hogy az európai magaskultúrát be kellene oltani a kelet-ázsiaival. (Ugyanakkor abban is reménykedett, hogy a pszichoanalízis kikúrálja az európai embert neurózisából. Vicces naivitás egy jelentős gondolkodónál: egy egész kultúrával „baj van”, s akkor jön Dr. Freud,

* Jelen írás tipikus esete annak a főesetnek, amikor *valami* egy másik **valami** margójára úgy íródik, hogy láthatóan az utóbbi **valami** kerül az előbbi *valami* margójára, mely tulajdonképpen az előbbi (most már) **valami** margójára szándékozott íródni. Másszóval margóeltol(ód)ásos írásmódban készült.

Margó – _____

„Ne rabolj! Ne ölj! – régen ilyen igéket neveztek szentnek; térdet-fejet hajottak előttük és levették a cipőt.

De kérdelem tőletek: voltak-e valaha a világon ezeknél a szent igéknél nagyobb rablók és gyilkosok?” (Nietzsche, Zarathustra)

lefekteti a mukikat a kanapéra, s ők hipp-hopp a világ technikai leigázásában is sikeres buddhista szerzetesekké válnak.)” (Vajda Mihály) Ez a feltárási paradigma különben – miszerint a normálistól eltérő jelenségek premisszaalapot nyújtanak a normálisra való visszakövetkeztetésben – alkalmazásában oda vezet, hogy sterilizálja a normalitás fogalmát, mely azelőtt bizonyos határok között zajló lelki életet minősített, most pedig egy ideális szintre kivetített semmit jelöl.

Freud 1856 májusában, a libidó hónapjában (jegyében?) született. Valamivel korábban – 12 évvel – egy agyboltozat, talán a DNS-spirálok szeszélyességéből, túlzott – vagy legalábbis szokatlan – nagyvonalúsággal ívelt ki az anyaméhből. Eltelt egy maturándusznyi idő, s ez a koponyatető, az alatta levő dolgokkal, kezdett kétlábú kérdéseket megfogalmazni: „S miért muszáj mindig *gonosznak* neveznünk azt, ami ellen harcolnunk kell, amit kordában kell tartanunk, vagy bizonyos körülmények között egészen ki kell vernünk a fejünkből?!² Íme a kérdés két lába is: az egyik a kérdőjel, a másik a (kételyében) megbizonyosodott felkiáltó, mely mintha állandóan kompenzálni szeretné az előbbi hajlotthátóságát –”?!”. De a két észbe jutott még más is – most csak az idevágó dolgokat említve:

„Életünk minden pillanata egy-egy polipkart növeszt lényünkből, néhány másikat meg elsorvaszt, aszerint, hogy milyen táplálékot tartalmaz, vagy nem tartalmaz az a pillanat... Ez a kegyetlen esetlegesség talán még élesebben szemet szúrna, ha minden ösztön oly mélyen váгна elevenbe, mint az *éhség*, amely nem elégszik meg *álmodott étellel*; de az ösztönök, többségükben, s főleg az úgynevezett erkölcsi ösztönök éppen ezt teszik – ha megengedhető az a feltevés, miszerint *álmainknak* épp az az értelmük és értékük, hogy bizonyos fokig kompenzálják, hogy a „táplálék” napközben esetleg elmaradt.”⁵

„Tudjuk, hogy a népszerű felfogás mi mindent tárgyal az ösztönök fogalomkörében. Annyi és oly sokfajta ösztönt fogadnak el, amennyire éppen szükségük van.”³

„Az „álommunka” célja éppen az, hogy a többnyire antiszociális, erkölcsstelen, egoista, erősen érzelmi színezetű vágyakat, indulatokat, gondolatokat a cenzúra kijátszására alkalmassá formálja, és rejtett, álcázott formában lehetővé tegye kielégésüket.”⁴

Talán mégsem oly találó mindez, hiszen ez csak játék, idézetkollázs, nem érdemli meg a tudományos továbbgondolást, különösen akkor nem, ha e továbbgondolás tudományossága újabb „közös elemek” könyvtárakból való kirégészkedését célozza. Ami viszont itt határozottan közösnek nevezhető, az a kultúr-pesszimizmus. Ami rögtön ezután (vagy ezelőtt) van, az már két különböző attitűdszférát tálal magával a közös elemmel szemben. Pontosabban: két (kultúr) történeti személyiség-sorsot körvonalaz. Nietzsche, „Hajnalpír”-jával, a keresztény dogmák leleplező harcosává csiszolódik, a „téboly megtapasztalásának”

gyémántmalmában kiterjesztve egyszemélyes „idioszinkráziáját”. Freud a kultúra ellenharcosává gyógykezeléseinek laboratóriumában lesz. Itt igyekszik kirántani a civilizáció nevű széket a neurotikusok alól, akik számára tarthatatlanná lett az ülés. Ami gyógyítási hatáskörén kívül esik, azt Freud egy pesszimista átitatódottsággal elintézettnak véli, kijelentve, hogy Nietzsche „túl sok mindent vezet be egyszerre”. A mikroszkóptól karikás szemű ember álmoságával – a besűrűsödött éjszakában vajdó dionüszoszi álmatlansággal szemben – Freud tehát megmarad gyógyítónak, fanyarul állva pesszimizmusként szublimált kultúra-libidója előtt, az értékszerkezetek monopóliumának viszonylagos felfüggesztését zárt ajtók mögött, betegein gyakorolva. Eközben valaki felvállalja a nyilvános felfüggesztési kísérlet kudarcát. A párhuzam folytatható addig, amíg mindkét tábor (freudianus és nietzscheianus) felháborodását váltja ki. Ez ugyanis a párhuzamok maximális, ún. plafonteljesítménye – a részek végtelenben lejtett karamboljáiig visszaokádott személyes vonatkozások sorsa.* Eff-en tehát, aki másodállásban egy viharokádókat forgalmazó cég ügynöke**, főállásban talán az első emberszagú filozófus, aki előrángattatott a Szellem-királykisasszony ágya alól, és kénytelen volt szembesülni (megvívni) a jószimatú Hétfejűvel. Sikeresen vágta le az előítéletek és önámítások hat fejét. De... – a Hetedik napon – igen, szóval nem bírt magával az istenek utánzásában és megpihent. A következő: hogy örökre! Hadd maradjanak ezek a mondatocskák csak úgy, a levegőben, minden könyvészeti utalás nélkül; érezzék ők is egy kicsit a newtoni szükségszerűség csábítását. Különbö is már rég nem Nietzschéről vagy Freudról akarok szólni. Freudról azért nem, mert (itt) nem érdemes, Nietzschéről meg azért, mert róla csak úgy lehet, ha magamat írom bele (a szövegbe). Amit ő visszaállított a régi (eredeti?) helyére, ahhoz egyrészt csak úgy lehet nyúlni, ha onnan elveszed, megforgatod, nézegeted – másrészt a maga számára állította oda. Így nem jobb-e, ha egy emberi sors „analízise” helyett annak számunkra fenntartott ajándékát csomagoljuk ki? Ez pedig egy kés, teljes egészében. Gyönyörű, pazar berakásos nyele oly kápráztató, akár a katolikus oltár díszítése. Maga a szemfényvesztés! A pengéje viszont nem látható. Pontosabban: a XIX. századig nagyon kevés látszik ki belőle. Ez még nem Nietzsche ajándéka, hanem a kereszténységé! Csakhogy nem tudunk gyönyörködni benne, mert a hátunkban van. Nietzsche „Hajnalpír”-ja ebből a szempontból egy ilyen Rejtő Jenő-i gesztus: kihúzza onnan és a kezébe adja. Elvérzel – nem vérzel el?! Nem csak szívósság kérdése. Ajándék!

Végezetül álljon itt egy, pragmatikus-funkcionalista jellegénél fogva egészen más, a kereszténnyel nem föltétlenül ellentétes morál által előterjesztett, de mindenképpen a harcművészet világából csíráztatható tanítás: „Öld meg az elenségedet, de ne haragudj rá”. Ez a többezer éves tan, mely egy társadalomnak

* Ide mint háttérinformáció bejön még a képbe Lou Salomé neve, aki Nietzsche legnagyobb szerelmeként indul, majd Rainer Maria Rilke-n keresztül eljut a pszichoanalitikus körökbe, Freud-al is személyes kapcsolatot tartva fenn.

** „Ezek a füstös, szobától füledt, elhasznált, megpenészesedett, besavanyodott lelkek – hogy bírni elviselni irigységük az én boldogságomat! [...] Hogy *bírnák* elviselni a boldogságom, ha nem környékezném viszontagsággal, téli szükséggel, jegesmedve sapkával és havas menny-köppennyel!” (Nietzsche, Zarathustra)

csak kis hányada számára lehet LEGFELSŐBB érték, megleli visszhangját itt, egy mai verssorban: „Szabad ölni! Sőt kell! Ezt én mondom Herz, aki megvalósította önmagát!” (Zudor János) Mégsem a KILL kultuszáról van szó a vállve-regetős humanizmussal szemben. Vagy mégis? De akkor mi az a szellemi érettség-többlet, amely az évezredekben is átsüt a fenti mondatból?!

JEGYZETEK

1. Nietzsche: Hajnalpír. In: Válogatott írások, Gondolat, Budapest, 1984, 52. old.
2. Uo, 69. old.
3. Freud: Pszichoanalízis. Kriterion, Bukarest, 1977, 168. old.
4. Uo., 17. old.
5. Nietzsche, id. mű, 80. old.